

COĞRAFYA ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

The Investigation of Geography Teacher Candidates Opinions' Towards Values Education

Ahmet KATILMIŞ¹

Ali BALCI²

Özet

Coğrafya öğretmen adaylarının değerler eğitimine ilişkin düşüncelerini saptamak amacıyla yapılan bu çalışma, nitel fenomenolojik desende yürütülmüş ve sonuçlandırılmıştır. Araştırma katılımcıları, amaçlı örnekleme göre belirlenmiştir. Bu çerçevede çalışma, 4'ü kadın ve 4'ü erkek olmak üzere toplam 8 coğrafya öğretmenliği anabilim dalı son sınıf öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında görüşme tekniğinden faydalanılmış ve görüşmede, uzman görüşü de alınarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri betimsel analize tabi tutularak işlenmiştir. Araştırmada genel bir sonuç olarak coğrafya öğretmenini yetiştirmek amacıyla uygulanan lisans programının değerler eğitimine ilişkin yeterlilikleri öğretmen adaylarına kazandırmada istenilen nitelikte olmadığı saptanmıştır. Bu genel sonuca varılmasını sağlayan alt sonuçlar, bulgular ve tartışma kısmında araştırma amaçları çerçevesinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya öğretimi, değer, değerler eğitimi, öğretmen adayı

Abstract

This study was conducted in order to determine opinions of the geography teachers towards values education. Qualitative phenomenological research design was used in this study. Participants were chosen using purposive sampling technique. In this context, 8 fifth grade candidates of geography teachers participated and 4 of the candidates of teachers are female and 4 of them are male. The data of the semi-structured interview form were selected with the help of expert opinion. The data that were processed using descriptive method. As a general result of the research, it has been determined that the undergraduate program applied to train geography teachers does not have the desired quality towards values education to candidates. The sub-outcomes that led to this conclusion of general outcome were presented in findings and discussions sections in the context of research aims.

Keywords: Geography teaching, value, values education, teacher candidate

¹ Y. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD., akatilmis@marmara.edu.tr.

² Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Coğrafya Eğitimi ABD., abalci@marmara.edu.tr.

GİRİŞ

Değerler ve değerler eğitimi, son yıllarda Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığının da konuyu gündeme almasıyla akademik ve popüler yayınlarda yoğun bir biçimde işlenmektedir. Bu minvalde, ilköğretimden orta öğretime hemen hemen bütün öğretim programlarında merkez bir kavram olarak yer verilen değer kavramı, bir şeyin arzu edilebilir veya arzu edilemez olarak nitelendirilmesini sağlayan inanç olarak tanımlanmaktadır (Güngör, 1993). Bununla birlikte değer kavramı, birçok araştırmacı tarafından insanın tercihlerini, arzularını, beğenilerini, kültürel öğelerini, tutumlarını içerecek biçimde detaylandırılmıştır (Şirin, 1983). Söz konusu bu niteliklerin insanda teşekkül etmesini sağlayacak değerlerin kazandırılması amacıyla uygulanan faaliyetleri de değerler eğitimi olarak ifade edebiliriz (Ekşi ve Katılmış, 2016). Değerde olduğu gibi değerler eğitimi kavramında da birey ve toplumun beklentileri öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, bireylerin tercihleri ile biçimlenecek olan toplumsal yaşamın makul/istendik seviyelerde seyretmesini sağlayacak niteliklere vurgu yapan soyutlamaların genel ifadesi olan değerlerin, geleceğin hem sakinleri hem de inşacıları olarak görülen genç nesle kazandırılması önem kazanmaktadır. Değerler, kendiliğinden kazanılmayacağı ya da sonradan edinildiği için planlı programlı faaliyetlere ihtiyaç vardır (Dilmaç ve Ekşi, 2007). Bu ihtiyaçtan dolayı öğretim programlarında değerlere ilişkin hedef ve kazanımlara yer verilmektedir.

Eğitim bilimlerine ilişkin literatür incelendiği zaman, eğitim kavramında en çok üzerinde durulan fikir öbeğinin “istendik davranış” çevresinde işlendiğini görmekteyiz (Senemoğlu, 2011). Bu çerçevede yetişmekte olan yeni nesle kazandırılması istenilen nitelikler bilişsel, duyuşsal ve devinişsel hedefler olarak ele alınmaktadır (Tan, 2009). Bu sınıflamada özellikle duyuşsal hedefler kapsamında ele alınan niteliklerin doğrudan değerlerle ilgili olduğunu ifade edebiliriz (Akbaş, 2004). Bu yönüyle bakıldığı zaman, yeni yetişen genç nesle belirli değerlerin kazandırılması idealinin öğretim programlarında önemli bir hedef olarak tayin edildiği söylenebilir. Bu hedefin belirlenmesi okula verilen rol veya okulun ontolojisiyle doğrudan ilişkilidir (Ekşi, 2003). Çünkü toplumlar, kendi okulları aracılığıyla geleceklerinin teminatı olarak gördükleri çocuklarına belirli müktesebatı kazandırarak dün, bugün ve gelecek arasında sağlam bir bağ oluşturma amacını gütmektedirler. Aynı zamanda bu amacı, okullun varlık sebepleri arasında gösterebiliriz (Hoşgörür, 2007; Özkan ve Arslantaş, 2013). Bu bağlamda, toplumlar mevcut uygarlık seviyelerini geliştirerek devam ettirmek ve gelecekte var olabilmek için okullar kurmakta ve bu okullarda belirli programları işe koşmaktadır. Eğitime yüklenen bu genel amacı gerçekleştirmek için uygulanan öğretim programları, bilimsel alanda meydana gelen değişimler ve dönemin kendine has niteliklerinden dolayı zaman zaman güncellenmekte veya yenilenmektedir. Bu anlayış uyarınca Türkiye’de 2004 yılında ilköğretimde başlatılan ve aşamalı olarak ortaöğretime kadar teşmil edilen program değişikliği çalışmalarıyla inşacı anlayış temel alınarak ilk ve ortaöğretimde verilen derslerin öğretim programları yenilenmiştir (MEB, 2005). Bu yenileme çalışmaları kapsamında hazırlanan programlarda felsefi değişimin yanında önemli amaç ve içerik değişimleri de gerçekleştirilmiştir. Yeni programlarda değerler eğitimiyle ilgili amaçlara da yer verilmiştir. Özellikle sosyal bilgiler dersi öğretim programında doğrudan değerler eğitimi tabirine yer verilerek kazandırılacak olan değerlerin listesi sunulmuştur. Ayrıca söz konusu program değişiklikleri ile bizzat MEB tarafından hazırlanan metinlerde “değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizin” programlara yansıtıldığı ifade edilmiştir (MEB, 2010). İlerleyen yıllarda da değerler eğitimi gündeminde tutmaya devam eden MEB, 2010 yılında yayımladığı ilk ders genelgesiyle temel insani değerleri öğrencilere kazandırmak için tüm okulu kapsayan etkinliklerin yapılmasını talep etmiştir. Ayrıca söz konusu genelgede, değerler eğitiminin gerekçesi ve değerler eğitimi kapsamında öğrencilere kazandırılması gereken nitelikler şöyle ifade edilmiştir:

- Günümüzde küreselleşme; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da toplumsal yaşamı tehdit eden sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan millî, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır (MEB, 2010).

Adı geçen genelgede, değerler eğitimi bütüncül bakılmasının önemi üzerinde durulmuş, öğretmenlerin değerlerin öğrencilere kazandırılmasında öncü rol ve görevlerinin olduğu vurgulanarak okul ve okul dışını kapsayan etkinliklerin listesi sunulmuştur. Böylece değerler eğitimi, tek bir ders kapsamındaki etkinlikleri içeren bir uygulama olmaktan çıkarılıp bütün ders ve o derslerde belirlenen amaçları gerçekleştirmekle görevli kılınan öğretmenlerin sorumluluğuna verilmiştir. Bu gelişmeye uygun olarak, değerlerin kazandırılmasına ilişkin uyarı ve açıklamalara yeni programlarda yer verildiğini görmekteyiz. Bu çerçevede Orta Öğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programını incelediğimiz zaman söz konusu uyarı ve açıklamaların olduğunu müşahade etmekteyiz. İlgili programın, “Coğrafya Dersi Öğretim Programının Uygulanması ile İlgili Açıklamalar” kısmında yer alan ve doğrudan değerler eğitimi ile ilgili olan maddeler aşağıda verilmiştir (MEB, 2011):

- Coğrafya Dersi Öğretim Programı dayanışma, hoşgörü, bilimsellik, sevgi, saygı, duyarlılık, vatanseverlik, barış, estetik ve sorumluluk değerlerini kazandırmayı amaçlamıştır (9. Madde).

- Programdaki değerler, bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle, değerleri açıklama, ahlâkî muhakeme ve değer analizi şeklinde verilmelidir. Değerlere kazanımlar içinde zaman zaman yer verilmiştir. Öğretmen tıpkı becerilerde olduğu gibi uygun gördüğünde etkinlikler için de değerleri vurgulayan bölümler oluşturarak programda belirtilen değerleri pekiştirmelidir (11. Madde).
- Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak öğrencilerin millî duyarlılığı geliştirilmelidir. Öğretmen; 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'nda bir zafer, Türk inkılabı ile ilgili herhangi bir [olayın] ya da Ankara'nın başkent olması gibi [olayların] yıl dönümlerinde Atatürk'ün kişilik özelliklerini, inkılaplarını, ilkelerini ve düşüncelerini anlatmalıdır. Öğretmen; Atatürk'ün "Türk, öğren, çalış, güven", "Ne mutlu Türk'üm diyene!" ve "Yurtta sulh, cihanda sulh" gibi sözlerinden hareketle, Türklerin tarihte oynadıkları rolü; askerlik, idare, hukuk, bilim, fen ve sanat alanında insanlığa hizmetlerini göstermelidir. Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir (13. Madde).
- Öğretmen, öğrencileri milli, ahlâki, insani, manevi, kültürel değerler bakımından besleyici; demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmalıdır. Ayrıca derse ilişkin konuları sevdirecek roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı, şiir ve fıkra gibi edebî ürünleri okumaya da teşvik etmelidir (16. Madde).

Coğrafya Dersi Öğretim Programının Uygulanmasına ilişkin açıklamalarda değerler eğitimi ile ilgili yukarıda verilen maddeleri incelediğimiz zaman 9. Maddede coğrafya dersi tavassutuyla öğrencilere kazandırılması öngörülen değerlerin listelendiğini görmekteyiz. 11 Maddede, değerlerin kazandırılmasında tercih edilebilecek yaklaşım ve yöntemlere değinilmektedir. 13. Maddede ise, 11. Maddede yapılan açıklamaların somutlaştırıldığı görülmektedir. Çünkü 13. Maddede önemli günlere ilişkin kutlamalardan ve tarihi karakterlerin kişilik özelliklerinden değerlerin kazandırılması sürecinde faydalanılabileceği belirtilmektedir. 16. Maddede ise değerlerin kazandırılması sürecinde öğretmene "besleyicilik" ve yol göstericilik rolünün verildiğini görmekteyiz. Öte yandan, Coğrafya Dersi Öğretim Programının genel amaçlarına ilişkin programda 14 madde sıralanmıştır. Bu maddelerin içeriği incelendiği zaman 4 tanesinin değerler eğitimi ile ilişkili olduğunu görmekteyiz. Söz konusu bu amaçlar aşağıda verilmiştir (MEB, 2011):

- Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerlere sahip çıkma bilinci geliştirir (5. Amaç).
- Ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilinci geliştirir (6. Amaç).
- Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında "tasarruf bilinci" geliştirir (8. Amaç).
- Coğrafi değerlerin "vatan bilincinin" kazanılmasındaki önemini özümser (14. Amaç).

Coğrafya dersinin genel amaçları içinde değerler eğitimine ilişkin amaçları incelediğimiz zaman, birey ve toplum hayatını yakından ilgilendiren değerlerin öğrencilere kazandırılmasının önemsendiğini söyleyebiliriz. Çünkü sorumluluk, tasarruf bilinci, vatanseverlik ve mekânsal değerlerin öğrencilere kazandırılması hedefine coğrafya dersinin genel amaçları içinde yer verilmiştir.

Coğrafya Dersi Öğretim Programının genel amaçlarını ve uygulaması ile ilgili açıklamalarında değerler eğitime yönelik yapılan vurgulamaları birlikte ele aldığımız zaman, coğrafya dersinin disiplin içi amaçlarının yanında değerler eğitime ilişkin önemli hedeflerin belirlendiğini bir bulgu olarak sunabiliriz. Çünkü dersin genel amaçlarının yaklaşık %30'u değerler eğitimiyle ilgilidir. Bu durumu görüşümüze dayanak alarak, coğrafya ders kazanımları ile bütünleştirilmiş bir değerler eğitimi uygulamasının varlığından söz edebiliriz. Başka bir ifade ile mevcut coğrafya öğretim programıyla, coğrafya öğretmenleri derslerinde öğrencilere belirli amaçlar kapsamında değerler eğitimi uygulaması yapmakla yükümlü hale getirilmiştir. Bu bağlamda coğrafya öğretmenlerinin söz konusu bu sorumluluklarını hangi düzeyde gerçekleştirebildiklerine veya nasıl gerçekleştirebileceklerine yönelik akademik çalışmaların yapılmasının bir zorunluluk olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü gerçekleştirilecek bu çalışmalarla alınacak önlemler veya geliştirilecek boyutlar tespit edilebilir. Bu kapsamda özellikle 2012 yılından sonra coğrafya öğretimine ilişkin ulaşılabilen çalışmalar incelendiğinde bazı yöntem, teknik ve beceri temelli uygulamaların öğrenci başarısı, derse karşı tutum ve coğrafya öğretimine ilişkin etkilerini inceleyen (Akça, 2014; Doğan, 2016; Kibaroglu, 2015; Koçak ve Ünlü, 2015; Yıldırım ve Pınar, 2015) araştırmaların yanında, Laboratuvar (Dündar, 2016) ve bilgisayar destekli (Özüpekçe, 2014), coğrafya öğretiminin öğrenci başarısına etkisini tespit amacıyla araştırmaların yapıldığını görmekteyiz. Yine ilgili literatürde, disiplinler arası ders işlenişinin coğrafya öğretimine etkisini (Karadağ, 2014), coğrafya bölümü öğrencilerinin portfolya değerlendirmeye ilişkin görüşlerini (Aydın ve Kocalar, 2014), doğal afetlerin coğrafya öğretim programında ele alınışını (Değirmenci ve İter, 2013), coğrafya öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyacını (Babacan ve Özey, 2016), coğrafya ders kitaplarındaki hazırlık çalışmalarını (Ünlü, 2016), coğrafya öğretmenlerinin özel alan yeterliliklerini (Zaman ve diğ., 2016) ve CBS destekli tematik haritaların öğrenci başarısına etkisini (Ünlü ve Yıldırım, 2016) inceleyen çalışmaların yapıldığını müşahede etmekteyiz. Verilen bu çalışmaların

ele aldığı problemleri incelediğimiz zaman coğrafya öğretimi ve değerler eğitimine ilişkin bir çalışmanın yapılmadığını, söz konusu alanın literatürde bir boşluk oluşturduğunu ve bu boşluğu doldurabilecek araştırmaların yapılmasının oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Hazırlanan eğitim programlarından istenilen sonuçların elde edilmesinde öğretmenlerin önemli rolleri vardır (Ekşi ve Katılmış, 2016). Öğretmenler gerek seçmiş oldukları örnekler gerek konuya ilişkin yorumları vasıtasıyla eğitim programlarının hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli roller üstlenirler. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, öğretmenlerin öğrenme öğretme ortamlarındaki tutum ve davranışları, öğrenci ile kurdukları etkileşimde tercih ettikleri tarz öğrencilerin değerleri kazanmasında önemli bir etkiye sahiptir (Demirhan-İşcan, 2014). Öte yandan öğretmenlerin değerler eğitiminde başarılı olmaları aynı zamanda değerlerin kazandırılmasında tercih edilebilecek yaklaşım ve yöntemlere ilişkin yeterlilikleri ile doğru orantılıdır. Bir anlamda programlarda değerlere ilişkin tayin edilen amaçlara istenilen seviyede ulaşabilmek öğretmen yeterlilikleri ile doğru orantılıdır (Leming, 2008). Bu kapsamda coğrafya öğretmeni ve öğretmen adaylarının özellikle öğrencilere değerlerin kazandırılma sürecinde nasıl bir rol alacaklarını ve hangi uygulamaları işe koşacaklarını tespit etmek oldukça önemlidir. Bu hususları ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilecek çalışmalar sonucunda elde edilecek veriler ışığında, hem görev başında olan öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik yapmış oldukları uygulamalara ilişkin, hem de öğretmen adaylarının değerler eğitimine yönelik yeterlilikleri hakkında önemli değerlendirmeler yapılabilir. Böylece bir taraftan okullarda değerler eğitimi kapsamında yapılan uygulamaların eksiklerine ilişkin alınacak önlemler ve iyi örnekler, diğer taraftan değerlerin kazandırılması bağlamında öğretmen eğitimi programlarının güçlü ve zayıf yönleri saptanabilir. Duruma Türkiye'deki coğrafya öğretimi açısından baktığımız zaman, mezkûr cümlelerde vurgulanan tespit ve değerlendirmelerin yapılmasını sağlayacak verilerin olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü araştırmacılar tarafından ulaşılabilen mevcut literatürde coğrafya öğretmeni ve öğretmen adaylarının görüşleri temelinde değerler eğitimi konu alan bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Literatürde görülen bu boşluğun bir boyutu yani coğrafya öğretmeni adaylarının gözünden değerler eğitimi boyutu bu çalışma ile doldurulmaya çalışılacaktır. Bu husus göz önünde bulundurularak bu çalışmada coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimine ilişkin düşüncelerini saptamak amaçlanmaktadır. Bu genel amaç kapsamında aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır:

- Coğrafya öğretmeni adayları değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf içinde yapılabilecek faaliyetlere yönelik ne/neler düşünmektedirler?
- Coğrafya öğretmeni adayları değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf dışında yapılabilecek faaliyetlere yönelik ne/neler düşünmektedirler?
- Coğrafya öğretmeni adayları etkili bir değerler eğitimi gerçekleştirmek için ailelere yönelik yapılması gereken faaliyetlere ilişkin ne/neler düşünmektedirler?
- Coğrafya öğretmeni adayları değerler eğitimi kapsamındaki yeterliliklerini nasıl değerlendirmektedirler?

YÖNTEM

Coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimine ilişkin düşüncelerini saptamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma yönteminin araştırmaya dair ilke ve işlemleri gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede çalışma araştırmacının odağına aldığı durum veya durumları derinlemesine analiz etmesine imkân tanıyan fenomenolojik desende gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Katılımcılar

2015-2016 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Kuzeybatı Anadolu'da bulunan bir üniversitenin coğrafya öğretmenliği anabilim dalına devam eden öğrencilerle gerçekleştirilen bu çalışmanın katılımcıları, araştırmacının kendi yargısını kullanarak çalışma grubunu seçmesine imkân veren (Böke, 2009) amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Buna göre 4'ü kadın ve 4'ü erkek olmak üzere toplam 8 öğrenci araştırma katılımcısı olarak seçilmiş ve seçilen katılımcılara araştırmanın hiçbir aşamasında kendi isimlerinden açık olarak bahsedilmeyeceğinin garantisi verilmiştir. Bu nedenle kadın katılımcılar K1, K2, K3 ve K4 biçiminde, erkek katılımcılardan ise E1, E2, E3 ve E4 şeklinde kodlanarak verilmiştir.

Veri Toplama ve Analiz

Bu çalışmada ihtiyaç duyulan veriler, nitel araştırma veri toplama tekniklerinden olan görüşme (Yıldırım ve Şimşek, 2006) ile elde edilmiştir. Görüşmede yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu formun geliştirilme sürecinde uzman görüşü alınmıştır. Araştırma verilerini toplamak amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcı oluru alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış ve her görüşme 25-30 dakika sürmüştür. Görüşmeler tamamlandıktan sonra her görüşme kaydı yazıya dönüştürülmüştür. Yazıya dönüştürülen her bir görüşme

metni tashih ve ekleme yapma fırsatı vermek amacıyla ait olduğu katılımcıya sunulmuş ve katılımcı oluru alındıktan sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Analiz sürecinde, her görüşme detaylı bir biçimde satır satır incelenerek veriler arasındaki benzer ve farklı yönler tespit edilmiştir. Saptanan benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak kategorilere ulaşılmıştır. Bu süreçte dışardan bir göz olarak farklı bir araştırmacının görüşleri de alınmıştır. Araştırma güvenilirliğini güçlendirmek amacıyla araştırma bulgularında katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ulaşılan bulgular, değerler eğitimi kapsamında sınıf içinde, sınıf dışında, ailelere yönelik yapılması gereken faaliyetler ve değerler eğitimine ilişkin katılımcıların yeterlilikleri boyutlarında sınıflandırılarak aşağıda verilmiştir.

Sınıf İçi Faaliyetlere Yönelik Bulgular

Katılımcıların değerlerin etkili bir biçimde öğrencilere kazandırılması amacıyla sınıf içinde yapılacak faaliyetlere ilişkin neler düşündüklerini saptayabilmek amacıyla onlara *“Değerleri öğrencilere etkili bir biçimde kazandırabilmek için sınıf içinde neler yapılabilir?”* sorusu yöneltildi. Bu soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde, katılımcıların fikirlerini daha çok öğretmen davranışlarını öne çıkararak ifade ettikleri görülmüştür. Bu kapsamda katılımcılardan K1 *“Sınıfta öğretmen kendi tutum ve davranışlarıyla öğrencilere örnek olmalıdır. Öğretmen değer aktarımı sırasında baskıcı bir söylemden, uzun nasihat gibi yanlış davranışlardan uzak durmalıdır.”* ifadeleri ile görüşlerini açıklamıştır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi etkili bir değerler eğitimi için Katılımcı K1 öğretmenin model olmasını telkin içerikli davranışlardan uzak durmasını gerekli görmektedir. Benzer vurgulamalarda bulunan Katılımcı E4 ise düşüncelerini ifade ederken şöyle dile getirmiştir: E4 *“Sınıfta öğrencilere değer empoze etmek yerine öğrencilere model olunarak değerlerle ilgili fikir sahibi olmaları sağlanmalıdır.”* Öte yandan değerlerin etkili bir biçimde öğrencilere kazandırılabilmesi için öğretmenin model olması gerektiği düşüncesi Katılımcı E1, E2, K2 ve K3 tarafından da ifade edilmiştir. Bu çerçevede katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

- E1 *“Öğretmen sınıf içinde yaptıklarıyla rol model olmalıdır.”*
- E2 *“Öğretmen sınıfta örnek olarak saygı ortamı oluşturmalıdır.”*
- K2 *“Değerlerin kazandırılması için sınıf içinde öğretmenin örnekliliği oldukça önemlidir. En baştan öğretmen örnek olmaz ise anlatılan söylenen hiçbir şey öğrenciye gerçek olarak yansımaz.”*
- K3 *“Sınıf içinde öncelikle öğretmenin her hareketiyle örnek model olması gerekir.”*

Araştırmada Katılımcı E2 ve K1’in diğer katılımcılardan farklı olarak değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf içinde yapılabilecek faaliyetlere yönelik düşüncelerini açıklarken sınıf iklimini de öne çıkardıkları tespit edilmiştir. Özellikle sınıf içinde karşılıklı saygının inşa edilmesini öğrencilere değerlerin kazandırılmasında ilk adım olarak gören Katılımcı E2 düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: E2 *“Öncelikle öğrenciler saygı öğretilmeli. Sınıfta herkes bir birine saygı gösterirse ve ortam oluşturulursa orijinal fikirler ortaya çıkar. Öğrenciler birbirlerini anlayarak ve dinleyerek değerleri öğrenirler.”* Katılımcı K1 ise düşüncelerini *“Değerlerin kazandırılması için sınıfın özgürlük önemlidir. Sınıf demokratik bir iklime sahip olmalı ve öğrenciler özgürce fikirlerini tartışabilmeli.”*

Araştırma verilerinin analizi neticesinde katılımcıların sınıf içinde yapılacak etkinliklere yönelik görüşlerinin oldukça yüzeysel olduğu tespit edilmiştir. Özellikle katılımcıların etkinlikleri genel ifadelerle geçiştirdikleri saptanmıştır. Bu kapsamda katılımcılardan K1 görüşlerini *“Öğrencilere etkili düşünme becerilerini kazandırarak bu şekilde öğrencilerin etraflarında gerçekleşen olayları doğru değerlendirmelerini ve değerleri kazanmalarını sağlarım”* ifadeleri ile açıklamıştır. Katılımcı E2 ise görüşlerini *“Değerleri kazandırmak için sınıfta görsel ve işitsel materyallerden faydalanırım.”* diyerek ifade etmiştir. Yine bu bağlamda genel ve yüzeysel bir ifade ile görüşlerini açıklayan Katılımcı K2 ise görüşlerini şöyle aşikâr etmiştir: K2 *“Yardımlaşma ve sorumluluk değerleri çok önemli olduğu için öğrencilere yardımlaşma ve sorumluluk öğrenebilecekleri ödevler veririm.”*

Araştırmada bazı katılımcıların değerlerin kazandırılması sürecinde, öğretmen merkezli bir değerler eğitimi yaklaşımı olan değer telkini yaklaşımını ve öğrenci merkezli bir yaklaşım olan değer analizi yaklaşımını benimsedikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda, Katılımcı K4 değer telkini yaklaşımını benimsediği saptanmıştır. Bu saptamanın yapılmasında Katılımcı K4 tarafından kurulan şu cümleler etkili olmuştur: *“Öğrencilere değerler eğitimi hakkında bilgi veririm. Bunun öneminden bahsedirim. Nerde ne zaman nasıl davranılması gerektiği konusunda onlara ders veririm. Örneğin adaletin önemini anlatırım. Bu işler için de dersin sonuna doğru vakit ayırırım.”* Katılımcı K4 tarafından dile getirilen bu ifadeleri incelediğimiz zaman katılımcının değerlerin kazandırılmasına yönelik faaliyetler için dersin sonlarını tercih ettiğini görmekteyiz. Bu durumdan hareket ederek Katılımcı K4’ün bilişsel alana ait hedefleri daha çok önemseydiğini söyleyebiliriz.

Katılımcı E1 ise değerlerin kazandırılma sürecinde tercih edeceği uygulamayı şöyle anlatmıştır: E1 *“Sınıfta ders işlerken konular arasında öyküler okutarak öğrencilerden burada geçen değerleri bulmalarını isterim. Günlük hayattan küçük roller oynayıp bu karakterler analiz edilebilir.”* Bu ifadelerle dayanarak Katılımcı E1 değerlerin kazandırılma sürecinde materyal olarak edebî ürünleri tercih edebileceğini gündelik yaşamdan örnekleri kullanabileceğini ifade edebiliriz. Çünkü Katılımcı E1 ifadelerinde öykü ve karakter analizi üzerinde durmuştur. Elde edilen bu sonuçtan hareket ederek Katılımcı E1’in değerlerin kazandırabilmek amacıyla sınıf içinde gerçekleştireceği etkinliklerde değer analizi ve değer telkini yaklaşımlarını temel alabileceğini söyleyebiliriz.

Katılımcı E3 ise, *“değerleri işbirlikçi öğrenme ile öğretim”* diyerek değerlerin kazandırılmasında sürecinde işbirlikli öğrenme temelli etkinliklerin işe koşulabileceğini belirtmiş. Fakat işbirlikli etkinliklerin nasıl işe koşulabileceğini detaylandırmamıştır. Katılımcılardan K3 diğer katılımcılara göre görüşlerini nispeten biraz daha detaylı ifade etmiştir. Bu çerçevede Katılımcı K3, örnek olay uygulaması temelli bir değerler eğitimi etkinliğinden bahsettiği ve öğrencinin olumlu ve olumsuz durumu inceleyerek kendi değerini inşa edeceği vurgulamalarını yaptığı şu cümleleri ifade etmiştir: *“Sınıfta önce kazandırmak istenilen değerlerin olumlu ve olumsuz yönleri anlatılmalı. Örnek bir olay verilip olayda bir olumsuz bir de olumlu tavırla davranış sergilenmeli. Bunun sonunda hangi davranışın doğru olup olmadığı öğrencilere sorulur. Örneğin yalancı çobanın hikâyesi ile öğrenciler dürüstlük öğretilir. Öğrenci burdan doğru değeri alır.”*

Değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf içinde yapılabilecek faaliyetlere ilişkin katılımcı görüşlerinin analiz edilmesiyle elde edilen bulguları birleştirdiğimiz zaman katılımcıların önemli bir kısmının öğretmenin rol modeliği üzerinde durdukları görülmüştür. Bunun yanında etkinliklerde telkin ve değer analizi yaklaşımlarını temel alarak etkinlikler uygulayabileceklerini saptanmıştır. Ayrıca bazı katılımcılar ise öğrenci merkezli etkinliklerden isim olarak bahsettikleri ama uygulamaya yönelik açıklamalarda bulunmadıkları tespit edilmiştir.

Sınıf Dışında Yapılması Gerekenlere Yönelik Bulgular

Değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf dışı faaliyetler de oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada, değerlerin etkili bir biçimde öğrencilere kazandırılması amacıyla sınıf dışında yapılması gereken faaliyetlere ilişkin de veri toplanmıştır. Araştırmanın bu verilerini toplamak amacıyla katılımcılara *“Değerleri etkili bir biçimde kazandırmak için sınıf dışı faaliyet olarak neler yapılmaz?”* sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile toplanan veriler analiz edildiğinde katılımcıların değerlerin kazandırılmasını olumlu etkileyecek okulun bütününe kapsayan etkinliklerden bahsettikleri saptanmıştır. Katılımcıların toplantı, konferans, hizmet içi eğitim, tanınmış kişileri okula davet etme, okul gezi ve önemli günlerde yapılacak konuşmaların öğrencilerin değerleri kazanmalarını olumlu etkileyeceğini düşündükleri görülmüştür. Ayrıca okulda görev yapan tüm personelin davranışları ile öğrencilere örnek olması gerektiğini belirttikleri saptanmıştır. Bu kapsamda Katılımcı E2’in görüşlerinde okul yönetiminin rol model olmasını, değerlere ilişkin konferanslar düzenlenmesinin ve öğrenciler tarafından sevilen ünlü kişilerin okullara çağrılmasının değerlerin etkili bir biçimde kazandırılmasını olumlu etkileyeceğini düşündüğü saptanmıştır. Söz konusu saptamaların yapılmasına neden olan şu ifadeler Katılımcı E2 tarafından dile getirilmiştir: *“İlk olarak okul yönetimi yaptıkları ile öğrencilere rol model olmalı. Değerlerle ilgili konferanslar düzenlenebilir. Bu konferanslara herkes öğrenci, öğretmen ve müdür birlikte katılır. Öğrencilerin sevdiği ünlü kişiler çağrılıp onlarla değerlere ilişkin sohbetler edilebilir.”*

Katılımcılardan K2’de, Katılımcı E2 gibi öğrenciler tarafından tanınmış kişilerden değerlerin kazandırılmasında faydalanabileceğini belirtmiştir. Katılımcı K2’ye göre öğrenciler sevdikleri tanınmış kişilerin söylediklerini ve tecrübelerini önemserler. Bunun yanında Katılımcı K2, tüm okulda birlikte yapılan gezi, sinema ve tiyatro günlerinin değerlerin kazandırılmasını olumlu etkileyeceğini düşündüğünü şu ifadelerle dile getirmiştir:

- K2 *“Toplumda sevilen örnek bir siyasetçi, yazar, sanatçı vb. okula davet edilerek söyleşi yapılabilir. Eğer bu kişiler özellikle öğrencilerin sevdiği işler olursa söyledikleri öğrenciler tarafından daha çok dinlenir. Öğrenciler onun anlattıklarından bazı değerleri öğrenebilir. Piknik, yemek gibi etkinlik düzenlenerek hep beraber olunabilir. Sinema ve tiyatro seçilip okul konferans salonunda izlenebilir. Geziler düzenlenebilir. Vatansızlık değerini kazandırabilmek için Çanakkale gezisi düzenlenebilir.”*

Katılımcı K2’nin yukarıdaki ifadelerini dikkatlice incelediğimiz zaman, ifadelerde amaçlı uygulamalardan bahsedildiğini söyleyebiliriz. Çünkü katılımcı vatansızlık değeri için Çanakkale gezisi önermektedir. Bu durumdan hareketle Katılımcı K2’nin tematik yapılacak uygulamaların değerlerin kazandırılmasını olumlu etkileyeceğini düşündüğünü ifade edebiliriz. Değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf dışında yapılabilecek faaliyetlere ilişkin olarak okulda değerler eğitimi ile ilgili belirli grupların oluşturulmasını, öğrenci, öğretmen ve okul idarecilerinin birlikte rol alabileceği dramaların canlandırılabilmesini, okul gezilerin yapılabileceğini vurgulayan Katılımcı E1 düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

- E1 *“Okul içinde değerler eğitimi ile ilgili gruplar oluşturulabilir. Toplu olarak oyunlar oynanabilir. Öğrenciler tarafından değerlerle ilgili dramalar konferans salonlarında canlandırılabilir. Bu dramalarda öğretmen ya da müdür de rol alabilir. Ayrıca okulda olan herkesin katılacağı okul gezisi yapılabilir.”*

Katılımcı K1, görüşlerinde değerler eğitimine yönelik yeterliliklerinin artırılmasını üzerinde durarak okul personelinin davranışlarının değerlere uygun hale getirilmesini vurgulayan şu ifadeleri dile getirmiştir: *“Okul personelinin tamamı toplantı, konferans veya hizmet içi eğitimlere alınarak davranışlarında örnek olabilecek hale getirilmelidir. Bu durum da zaten öğrencilere yansımaktır. Kalan kısmını öğretmenler derslerinde tamamlayabilecektir.”* Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Katılımcı K1’in, okul personelinin değerler uygun davranması öğrenci davranışlarını olumlu etkileyeceğini ve öğretmenlerin değerleri öğrencilere kazandırmak için yapacağı faaliyetlere pozitif yönde katkı yapacağını düşündüğünü ifade edebiliriz. Tıpkı Katılımcı K1 gibi Katılımcı K3’de okul personelinin eğitimini önemli gördüğü şu cümleleri kurmuştur: *“Dönem başında herkese öğretmen, hizmetli, memur gibi herkese seminer verilmeli. Hareketlerine dikkat etmeleri istenmelidir.”* Bu ifadelerde Katılımcı K3, Katılımcı K1’den farklı olarak söz konusu faaliyetlere zaman tayini yapmasıdır. Katılımcılardan K4 ise *“Bazı özel günlerde gerek öğretmenler gerek müdür ve veliler konuşma yapabilir. Öğrencilerle birlikte gezi düzenlenebilir.”* diyerek sınıf dışı faaliyetleri önemli günlerde yapılacak konuşma ve okul gezileri ile sınırlı tutmuştur.

Araştırmada Katılımcı E4, her ay bir değer seçilmesini ve bu değeri kazandırmak için yapılacak etkinliklere bütün okul personelinin katılımıyla gerçekleştirilecek bir değerler eğitimi uygulamasından bahsettiği görülmüştür. Bu minvaldeki görüşlerini Katılımcı E4, *“Okulda her ay kazandırılacak bir değer seçilerek tüm okulun bu değerle ilgili düzenlenen etkinliklere katılmaları sağlanmalı. Tüm okulun kazandırılacak değer gerektiğini davranışlarında yansıtması sağlanmalı.”* cümlelerini kurarak açıklamıştır. Öte yandan Katılımcı E3 da Katılımcı E4 gibi sınıf dışında yapılacak etkinliklere öğrenci, öğretmen, idareci ve okul çalışanları olmak üzere tüm okul personelinin katılımı gerekli görmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitin yapılmasında Katılımcı E3 tarafından ifade edilen şu cümleler etkili olmuştur: *“Okulda bulunan herkes örnek davranışlarda bulunmalıdır. Örneğin çalışkanlık değerini için öğretmen ve yöneticilerle birlikte bahçeye fidan dikilebilir. Sorumluluk duygusu için okul çevresinde hayvanlar için bir kutu içinde su ve yiyecek konulabilir.”* Doğrudan alıntı olarak verilen ifadelerini inceldiğimiz zaman, Katılımcı E3’nin uygulamalı sınıf dışı faaliyetlerin değerlerin kazandırılmasını olumlu etkileyeceğini düşündüğünü söyleyebiliriz.

Aileye Yönelik Yapılması Gerekenlere İlişkin Bulgular

Araştırmada değerlerin etkili bir biçimde kazandırılmasını sağlamak amacıyla ailelere yönelik nelerin yapılması gerektiği hakkında katılımcıların ne düşündüklerini tespit etmek amacıyla katılımcılara *“Değerleri etkili bir biçimde kazandırmak için okullar ailelere yönelik neler yapmalıdır?”* sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde katılımcıların düşüncelerinin birbirine oldukça benzediği görülmüştür. Bu çerçevede katılımcılar, ailelerin çocuklarına iyi rol model olabilmeleri için ailelerin bilinç düzeylerinin artırılmasına yönelik faaliyetlerin yapılmasının ve okulda gerçekleştirilecek değerler eğitimi faaliyetlerine aile katılımını sağlayacak tanıtımların gerekli olduğunun düşündükleri saptanmıştır. Ayrıca katılımcılar, ebeveynlerin çocukları ile birlikte sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmeleri konusunda özendirilmeleri gerektiğini vurguladıkları görülmüştür. Bu kapsamda katılımcılardan Katılımcı K3 görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

- *“Çocuklar değerleri okuldan önce evde, aile ortamında öğrenirler. Bu nedenle ailelerin bu konuda daha etkili olmalarını sağlamak için ailelerle işbirliği yapılmalı, ailelere bu konuda bilgi verilmelidir. Okulda öğrenilen değerlerin evde yaşatılmasına ve günlük yaşama aktarılmasına katkı sağlamak için ailelerle işbirliğinin yapılması çok önemli.”*

Doğrudan alıntı olarak verilen ifadelerinde Katılımcı K3 değerlerin ilk inşa edildiği yer olarak aileyi işaret etmektedir. Bu nedenle katılımcı, aile içi ilişkilerin değerlere uygun seyretmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durumun oluşabilmesi için de okul-aile işbirliğinin sağlanmasını gerekli görmektedir. Söz konusu bu ilişkinin hayat bulması için de sorumluluğu birinci derece okula yüklemektedir. Öte ayandan okul aile birlikteliğini değerlerin kazandırılması için gerekli gören diğer bir katılımcı olan Katılımcı E2 ise görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

- *“Okulda ve ailede aynı değerlerin öğretilmesi sağlanmalı. Bu sağlanmazsa okulda farklı ailede farklı değerler öğretilirse çocuklar hangisinin iyi olduğunu anlayamaz. Aileler okulda verilecek olan değerlerden haberdar edilmeli, ailelerden o değerlere uygun davranmasını sağlamak için aileler bilgilendirilmeli. Örneğin okulda öğretilen sorumluluk değeri ailenin çocuklarına sorumluluklarını hatırlatacak görevler vermesiyle pekiştirilebilir.”*

Doğrudan alıntı olarak verilen ifadelerden de anlaşılacağı gibi Katılımcı E2 daha çok okul ve aile değerlerinin ortaklaşması üzerinde durmakta ve her iki kurumda benzer değerlerin öğrencilere kazandırılmasını etkili değerler eğitimi için gerekli görmektedir. Bunun yanında katılımcı aileyi okulda kazandırılan ya da kazandırılmaya çalışılan değerlerin pekiştirildiği bir kurum olarak görmektedir.

Değerlerin kazandırılma sürecinde ailelere yönelik eğitimin gerekliliğine vurgu yapan Katılımcı E3 ise görüşlerini *“İlk eğitim ailede verildiği için önce ailenin eğitilmesi gerekiyor. Ailelere verilecek seminerlerle çocuklarına nasıl yaklaşmaları gerektiği, nasıl iyi model olabilecekleri öğretilir. Aileye yönelik değerlerle ilgili film izlettirilebilir.”* biçiminde ifade etmiştir. Aile çocuk ilişkilerinin değerlerin kazandırılmasını etkilediğini görüşünde olan Katılımcı E3, söz konusu bu ilişkilerin nasıl olması gerektiğine yönelik ailelere seminerler verilmesi gerektiğini vurgulamakta. Bu tür seminerlerde materyal olarak filmlerin işe koşulabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu çalışmada ailelere yönelik düzenlenecek seminerlerde materyal olarak filmlerin kullanılmasından sadece Katılımcı E3 bahsetmiştir. Ailenin değerlerin etkili bir biçimde çocuklara kazandırılması için model olması gerektiğini ve okulun ailenin bu konudaki farkındalığını yükseltmek için çalışmalar yapması gerektiğini vurgulayan Katılımcılardan K2 görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

- *“Velilere gerek toplantılarda, gerek özel görüşmelerde ve ev ziyaretlerinde değerler eğitimi ile ilgili bilgiler verilebilir. Velilere değerler eğitiminin önemi, kazanılmayan değerlerin ortaya çıkaracağı sorunları anlatmak gerekir. Kendilerinin çocuklarına örnek olması gerektiğini, model olmaları gerektiğini düzgün ve anlaşılır bir dille anlatmak gerekir.”*

Katılımcılardan K4, değerlerin etkili bir biçimde öğrencilere kazandırmak için aileye yönelik yapılması gerekenlere ilişkin görüşlerini oldukça kısa anlatmıştır. Bu kapsamda Katılımcı K4 görüşlerini *“Aileleri ayda bir, en kötü 2 ayda bir okulda toplayarak onlara değerler eğitimi ile ilgili bilgi verilmeli. Yapılması ve yapılmaması gerekenler hakkında aileler bilgilendirilmeli.”* diyerek ifade etmiştir. Bu ifadelerden Katılımcı K4’ün aileler ile değerler eğitimi ilişkin gerçekleştirilen görüşmelerin mutad hale getirilmesini önemsendiğini ifade edebiliriz. Katılımcı K4’e benzer vurgulamalar yapan Katılımcı E1 görüşlerini *“Sınıf öğretmeni ve okul rehber öğretmeni ailelerle toplantılar yapmalı. Toplantılarda çocuklarla nasıl ilgilenmeleri gerektiği öğretilmelidir. Çocuklarına karşı örnek olmaları sağlanmalıdır.”* ifadeleri ile açıklamıştır.

Araştırmada Katılımcı E4 ve K1’in görüşlerinde ailelere yönelik seminer ve toplantıların yanında çocuklarla birlikte yapılabilecek etkinliklerden de bahsettikleri görülmüştür. Bu kapsam Katılımcı K1 görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

- *“Aileler öncelikle çocuklarına doğru örnek olmalılar. Bu noktada aileleri bilgilendirmek amacıyla okul rehberlik seviyesi tarafından seminerler düzenlenir. Aileler bu yolla öncelikle bilinçlendirmeye çalışılır. Ailelere, çocukları ile birlikte yapabileceği etkinlikler verilebilir. Örneğin aileye, çocuğunuzla birlikte bir sosyal sorumluluk projesi gerçekleştiriniz. Çocuğunuzla birlikte bir yardım organizasyonu yapın denilebilir.”*

Katılımcı K1’in ifadelerini incelediğimiz zaman aileye yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerin okul rehberlik seviyesinin sorumluluğunda olduğunu görmekteyiz. Katılımcı K1 sadece seminer düzenlenmesini yeterli görmemektedir. Çünkü Katılımcı K1 görüşlerinde ebeveynlerin çocukları ile birlikte ortak etkinlik gerçekleştirmesini de gerekli görmektedir. Katılımcı K1’e benzer görüşleri savunduğu görülen Katılımcı E4 görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

- *“Çocuklar ilk bilgilerini aileden öğrenmektedirler. Bundan dolayı ailelerin çocuklarına doğru davranışları göstermeleri gerekmektedir. Yani verilmesi gereken değerleri doğru kazandırabilmek için ebeveynlerin bu değerlere uygun davranışlar göstermeleri gerekir. Bunun için aileler bilgilendirilmeli. Daha sonra bu değerler için aile içinde etkinlikler yapılmalıdır. Örneğin yardımsever olabilmek için kimsesiz çocuklara hediyeler götürülebilir.”*

Doğrudan alıntı olarak verilen ifadeleri incelediğimiz zaman, Katılımcı K1’e göre ailelerin rol model olmaları, ebeveynlerin çocukları ile değer içerikli faaliyetler gerçekleştirmeleri, değerlerin etkili bir biçimde öğrencilere kazandırılmasını sağlayacak faaliyetlerdir.

Değerler Eğitimine İlişkin Yeterliklere Yönelik Bulgular

Araştırmada katılımcıların değerler eğitimine yönelik kendi yeterliliklerini nasıl gördüklerine ilişkin de veriler toplanmıştır. Bu verileri elde etmek için katılımcılara *“Kendinizi değerler eğitimi yapabilme konusunda yeterli görüyor musunuz?”* sorusu yöneltildi. Bu soruya verilen cevaplar analiz edildiği zaman, kendini değerler eğitimi konusunda yeterli, yetersiz ve kısmen yeterli gören katılımcıların olduğu görülmüştür. Değerler eğitimi konusunda kendini yeterli görmeyen katılımcılardan olan Katılımcı K1 düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

- *“Ben değerler eğitiminin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ama okulumuz bu konuda pek sağlam bir eğitim vermedi. Hatta değerler eğitimiyle ilgili bir ders almadık, keşke değerler eğitimi dersi olsaydı. Sadece diğer derslerde öğrendiklerimizle işeyler yapacağız. Bu nedenle kendimi pek yeterli hissetmiyorum.”*

Doğrudan alıntı olarak verilen ifadeleri incelediğimiz zaman, Katılımcı K1’in lisans öğrenimi sırasında değerler eğitimi ile ilgili herhangi bir ders verilmemesinde şikâyet ettiğini bu nedenle de değerler eğitimi konusunda kendisini yeterli saymadığını görmekteyiz. Değerler eğitimi konusunda kendisini yetersiz gören diğer bir katılımcı olan E2 ise görüşlerini *“Kendimi değerler eğitimi alanında yeterli görmüyorum. Çünkü değerler eğitimi dersi verilmedi ve değerler eğitimi ile ilgili*

etkinliklerde bulunmadım, ilgili kitapları okumadım.” diyerek açıklamıştır. Katılımcı K4 ise görüşlerini “*Değerler eğitimi yapabilme konusunda kendimi yeterli görmüyorum. Çünkü değerler eğitimi dersi almadım.*” ifadeleri ile açıklamıştır. Değerler eğitimi konusunda kendisini yetersiz gören katılımcıların ifadelerini birlikte değerlendirdiğimiz zaman, katılımcıların kendilerini yeterli görmelerinin temel nedeni olarak lisans öğrenimleri sırasında değerler eğitimine yönelik herhangi bir ders almamalarını gösterdiklerini söyleyebiliriz.

Araştırma verilerinin analiz edilmesiyle Katılımcı E1 ve K3’ün kendilerini değerler eğitimi konusunda yeterli gördükleri saptanmıştır. Bu minvalde Katılımcı K3 görüşlerini açıklarken “*Kendimi değerler eğitimi konusunda yeterli görüyorum. Bazı eksikliklerim olabilir ama onları tamamlayabilirim. Bundan dolayı öğrencilere değerleri öğretmede sorun yaşayacağımı düşünmüyorum.*” cümlelerini kurmuştur. Katılımcı E1 ise görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “*Değerler eğitimi dersi almadım. Ama kendimi değerler eğitimi noktasında yeterli görüyorum. Bence değerler eğitimi kitaba pek de bağlı değil. Çünkü değerler eğitimi evrensel ahlak ilkeleri olduğu için öğrencilerime güzel, eğitici konuşmalar yapabiliyim.*”

Araştırmada bazı katılımcıların değerler eğitimine ilişkin kendi yeterlilikleri hususunda kararsız kaldıkları veya kısmen yeterli gördükleri saptanmıştır. Bu kapsamda Katılımcı E3 değerler eğitimi konusunda kendini tam yeterli görmediğini belirten şu cümleleri ifade etmiştir: “*Tam yeterli değil. Çünkü değerler eğitimi ile ilgili bir ders almadım. Bildiklerim aileden gördüğüm, çevreden öğrendiklerimiz. Bunlar da yetmiyor. Gelecek kuşaklara, nesillere değerleri daha iyi öğretebilmek için değerler eğitimiyle ilgili ders almalıyız. Uygulama yapmalıyız.*” Katılımcı E4 ise değerler eğitimine ilişkin kendini tam anlamıyla yeterli görmediğini şu cümlelerle dile getirmiştir: “*Kendimi yeterli görüyorum. Ama tam anlamıyla olmayabilir. Çünkü değerler eğitimiyle ilgili bir ders almadım. Bildiklerim şimdiye kadar okulda, çevrede, filmler ve aileden gördüklerimden ibaret.*” Bu ifadelere dayanarak Katılımcı K8’in değerler eğitimiyle ilgili bir ders almadığı için kendi yeterliliği hakkında kesin bir yargıya varmakta zorlandığını ifade edebiliriz. Değerler eğitimine ilişkin kendi tam anlamıyla yeterli görmeyen bir diğer katılımcı olan K2 ise görüşlerini şöyle açıklamıştır: “*Bu soruya, evet tam anlamıyla yeterli görüyorum cevabını vermek çok da dürüstçe olmayacak. Çünkü bir bu konuyla ilgili bildiklerim sağdan soldan duyduklarımın ibaret.*”

Katılımcıların değerler eğitimine yönelik kendi yeterliliklerine ilişkin görüşlerini birlikte ele aldığımız zaman katılımcıların değerler eğitimi ile ilgili bir ders almamalarının olumsuzluklarını yaşadıklarını söyleyebiliriz. Çünkü katılımcı ifadelerinde değerler eğitimine ilişkin bir ders almamanın eksikliğini hissettikleri görülmektedir. Bu durumdan dolayı bazı katılımcılar, değerler eğitimine ilişkin yeterlilikleri hakkında karar vermekte zorlanmaktadırlar.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimi kapsamında sınıf içinde, sınıf dışında, ailelere yönelik yapılması gereken faaliyetler ve yeterliliklerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmanın bulgularında katılımcıların sınıf içi faaliyetler kapsamında yoğun bir biçimde öğretmenin rol model olması gerektiğini vurguladıkları görülmüştür. Araştırmada ulaşılan bu sonuç, Katılmış ve Kop (2016) ve Kurtdede-Fidan (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Çünkü adı geçen araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, katılımcıların değerler eğitiminde öğretmenin rol model olması gerektiğini düşündükleri saptanmıştır. Bu durum, değerler eğitime ilişkin literatürde yapılan açıklamalarla da örtüşmektedir. Çünkü ilgili literatürde değerlerin kazandırılma sürecinde öğretmenin hem önemli bir rolün olduğu, hem de iyi rol model olması gerektiği düşüncesi işlenmektedir (Arthur, 2003; Demirhan-İşcan, 2014; Leming, 2008; Lickona, 1991; Ekşi ve Katılmış, 2016). Araştırmada ulaşılan bu olumlu sonucun yanında katılımcıların değerlerin kazandırılma sürecinde işe koşabilecekleri yaklaşımlara ilişkin durumlarının yetersiz olduğu da saptanmıştır. Çünkü araştırma bulgularında katılımcıların yoğun bir biçimde telkin yaklaşımından kısmen de değer analizi yaklaşımından bahsettikleri görülmüştür. Araştırmada ulaşılan bu sonuçlar Katılmış ve Kop (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Ayrıca bazı katılımcılar (K3 ve E3) örnek olay gibi öğrenci merkezli yöntemlerden yararlanacaklarını belirtmişler, fakat söz konusu yöntemin nasıl hayata geçirileceğine ilişkin yeterli açıklamalarda bulunmamışlardır. Araştırmada değerlerin kazandırılma sürecinde sınıf içinde yapılabilecek faaliyetlere ilişkin ulaşılan bir diğer sonuç da, katılımcıların değerleri kazandırmak amacıyla genellikle edebi ürünlerden faydalanacaklarıdır. Araştırmada ulaşılan bu sonuçlara dayanarak özellikle değerler eğitimine ilişkin etkinlik geliştirme ve etkinlikleri uygulamaya ilişkin katılımcıların birikimlerinin oldukça sınırlı olduğunu ifade edebiliriz.

Araştırma bulgularında katılımcıların, sınıf dışı faaliyetler kapsamında yapılabilecek etkinlikleri bütün okul personelini kapsayacak biçimde düşündükleri görülmüştür. Bu kapsamda okulda değerler eğitimine ilişkin seminerlerin, hizmet içi eğitimin, okul gezilerinin, önemli günlere ilişkin etkinliklerin ve popüler kişilerle okulda gerçekleştirilecek söyleşilerin öğrencilerin değerleri kazanmasını olumlu etkileyeceğini belirttikleri saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların tüm okulun katılımıyla gerçekleştirilecek değerler eğitimi etkinliklerinin okul personelinin değerler eğitimi yeterliliklerini geliştireceğini düşündükleri görülmüştür. Araştırmanın sınıf dışı faaliyetler kapsamında ulaşılan sonuçlarına benzer sonuç literatürdeki bazı araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir (Çengelci Hancı ve Karaduman, 2013; Katılmış ve Kop, 2016). Çünkü bu çalışmalarda, değerler eğitimine ilişkin çalışmaların planlı bir biçimde bütün okulu kapsayacak biçimde

sürdürülmesi gerektiğine ve değerlerin kazandırılma sürecinde toplumun önde gelen bireylerinden faydalanılabileceğine ilişkin saptamalar yapılmıştır. Araştırmada ulaşılan bu sonuçlar değerler eğitimi ile ilgili literatürde yapılan vurgulamalarla önemli ölçüde örtüşmektedir. Çünkü ilgili literatürde, etkili bir değerler eğitimi gerçekleştirilmenin konuya bütüncül yaklaşmakla mümkün olabileceği ve bu nedenle değerler eğitiminde bütün okulu kapsayan faaliyetlerin hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014; MEB, 2010).

Araştırmada değerlerin etkili bir biçimde kazandırılmasını sağlamak amacıyla ailelere yönelik yapılması gereken faaliyetlere ilişkin de önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu minvalde araştırma bulgularında katılımcıların öğrencilere değerlerin kazandırılmasında ailelerin çok önemli bir yerinin olduğunu ve ailelerin iyi rol model olmaları gerektiğini belirttikleri görülmüştür. Ayrıca katılımcıların, ebeveynlere verilecek eğitimlerle onların çocuklarına daha bilinçli rol model olmalarının sağlanabileceğini düşündükleri sonucuna da ulaşılmıştır. Bu sonuçların yanında katılımcılar, okulda değerler eğitimi kapsamında yapılacak faaliyetlere, aile katılımının sağlanmasının gerekli olduğunu vurgulamışlar ve aileye yönelik programların okul rehberlik servisi tavassutuyla gerçekleştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Araştırmanın aile boyutunda elde edilen bulgularını genel bir sonuç olarak şöyle ifade edebiliriz: Araştırmada, değerlerin kazandırılma sürecinde ailenin çok önemli bir rolünün olduğu ve bu rolün gereği gibi ifa edilebilmesi için ailelere yönelik eğitimlerin verilmesi, değerlerin kazandırılma sürecinde okulla ailenin ortak hareket etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ulaşılan bu sonuçta benzer sonuçlara konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda da ulaşılmıştır (Çengelci ve diğr, 2013; Katılmış ve Kop, 2016; Yazar, 2012; Yıldırım, 2009).

Araştırmanın değerler eğitimine yönelik yeterliliklerine ilişkin ulaşılan sonuçları, katılımcıların faal öğretmenlik hayatlarında gerçekleştirecekleri değerler eğitimi uygulamalarını menfi etkileyebilecek niteliktedir. Çünkü araştırmada Katılımcılardan üçünün (E2, K1 ve K4) değerler eğitimi yapabilme konusunda kendini yeterli görmediği, üçünün (E3, E4, K2) tam anlamıyla yeterli hissetmediği saptanmıştır. Öte yandan sadece iki katılımcının (E1 ve K3) değerler eğitimi yapabilme hususunda kendini yeterli gördükleri saptanmıştır. Değerler eğitimi konusunda kendini yetersiz gören katılımcıların bu durumlarına neden olarak lisans öğrenimlerinde değerler eğitimine ilişkin bir ders verilmemesini gösterdikleri tespit edilmiştir. Öte yandan değerler eğitimi hususunda kendini yeterli gören katılımcılardan E1'in konuya çok yüzeysel baktığı, güzel ve eğitici konuşmalarla değerlerin öğrencilere kazandırılabilceğini ve kendinin de söz konusu bu faaliyetleri yapabilecek nitelikte olduğunu düşündüğü görülmüştür. Bu sonuçlara dayanarak katılımcıların değerler eğitimine ilişkin yeterliliklerinin düşük olduğunu ifade edebiliriz. Araştırmada ulaşılan bu sonuç konu ile gerçekleştirilen araştırma sonuçlarını desteklememektedir. Çünkü yapılan araştırmalarda çalışma grubunun değerler/karakter eğitimine ilişkin yeterliliklerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Demirel, 2009; Şahin ve Katılmış, 2016; Yüksel, 2012). Böyle bir durumun ortaya çıkmasında yani araştırma sonuçlarının bir birini desteklememesinde, çalışma grubu özelliklerinden ve tercih edilen yöntemden ileri gelmiş olabilir. Çünkü mezkûr çalışmalarda yeterliliklere ilişkin veriler nicel araştırma yönteminde elde edilmiştir. Demirel (2009) ve Yüksel (2012) tarafından yapılan araştırmalar görev başındaki öğretmenlerle, Şahin ve Katılmış (2016) tarafından yapılan çalışma sosyal bilgiler öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Görev başındaki öğretmenlerin yeterliliklerinin yüksek çıkmasında okullarda gerçekleştirilen değerler eğitimi uygulamaları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yeterliliklerinin yüksek çıkmasında ise sosyal bilgiler öğretmenli lisans programının coğrafya öğretmenliği lisans programına nispeten değerler eğitimiyle daha yakından ilgili olması etkili olmuş olabilir.

Bu çalışmanın bulgularına ve bu bulgulara ilişkin yapılan tartışmaya dayanarak coğrafya öğretmeni yetiştirmek amacıyla uygulanan lisans programının öğretmen adaylarına değerler eğitimine ilişkin yeterlilikleri kazandırma hususunda istenilen nitelikte olmadığını ifade edebiliriz. Bu minvalde araştırmada katılımcıların, değerler eğitimi hususunda kendilerini tam anlamıyla yeterli görmedikleri ve buna sebep olarak da lisans programlarında öğretmenlik formasyonuna ilişkin verilen dersler içerisinde değerler eğitimiyle ilgili bir dersin olmamasını göstermişlerdir. Ayrıca çalışmada katılımcıların değerler eğitimi kapsamında uygulanabilecek etkinlikler konusundaki yeterliliklerinin de sınırlı olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara dayanarak coğrafya öğretmenliği anabilim dallarında verilen dersler arasına değerler eğitimine yönelik bir dersin eklenmesini önerebiliriz. Böyle bir uygulamayla coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimi konusunda daha donanımlı bir halde mezun olması sağlanabilir.

Bu çalışma coğrafya öğretmenliği ana bilim dalına devam eden katılımcılarla gerçekleştirildi. Bu nedenle çalışma sonuçları daha çok öğretmen adaylarının değerler eğitimi kapsamındaki nitelikleri hakkında değerlendirme imkânı verebilir. Coğrafya öğretmenlerinin okullarda gerçekleştirdikleri değerler eğitimi hakkında saptamalara da ihtiyaç olduğuna bu çalışmanın giriş kısmında değinilmişti. Bu nedenle hem mevcut uygulamayı görmek hem de coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimi hakkındaki görüşleri ile mevcut uygulama arasında karşılaştırmalar yapabilmemize olanak sağlayacak verilerin toplanması için coğrafya öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik düşünce ve faaliyetlerini odağına alan bir çalışmanın yapılmasını önerebiliriz.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteleşme derecesinin değeriendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Akça, D. (2014). *Coğrafya öğretiminde coğrafi sorgulama becerisinin öğrenci başarısına, tutum ve kalıcılığa etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya).
- Arthur, J. (2003). *Educating With Character*. London: RoutledgeFalmer.
- Atasoy, T. (2015). *Coğrafya öğretiminde aktif vatandaşlık eğitimindeki rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas).
- Aydın, F. & Kocalar, A. O. (2014). Coğrafya öğretimi bölümü öğrencilerinin portfolyo değeriendirmeye ilişkin görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 30, 69-85.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*, 18, 16-19.
- Babacan, Ş. & Özey, R. (2016). Coğrafya öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyacı. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 1-24.
- Böke, K (2009). Örneklemeye. Kaan Böke (Der.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, İçinde* (s.105-147). İstanbul: Alfa.
- Çengelci, T., Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Değirmenci, Y. & İltter, İ. (2013) Coğrafya dersi öğretim programında doğal afetler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 276-303.
- Demirel, M. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin karakter eğitimine ilişkin öz-yeterlilik inançları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 36-9.
- Demirhan-İşcan, C. (2014). Öğretmen adaylarının değerler eğitimindeki tercihleri. *İlköğretim Online*, 13(4), 1203-1222.
- Dilmaç, B. & Ekşi, H. (2007). Değerler eğitiminde temel tartışmalar ve temel yaklaşımlar. *İlköğretim Eğitimi Dergisi*, 14, 21-29.
- Doğan, A. (2016). *Adıyaman kentinde coğrafya öğretim yöntemi ve tekniklerinin coğrafya öğretimine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Urfa).
- Doğan, C. (2014). *Coğrafya öğretiminde disiplinler arası ders işlenişinin başarıya etkisinin değeriendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Dündar, E. (2010). *Coğrafya öğretiminde laboratuvar çalışmalarının öğrenci başarısına etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara).
- Ekşi, H. & Katılmış, A. (2016). *Uygulama Örnekleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 76-96.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Hoşgörür, V. (2007). Eğitimin toplumsal temelleri, Özcan D., Zeki K. (Der.), *Eğitim bilimine giriş içinde* (131-158). Ankara: PegemA.
- Katılmış, A. & Kop, Y. (2016). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının değerler eğitimine ilişkin görüşleri. M. Kocak (Ed.), *2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (). Ankara.
- Kıbaroğlu, Y. (2015). *Orta öğretimde beyin temelli kurama dayalı coğrafya öğretiminin öğrencinin coğrafya dersine yönelik tutumu üzerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).
- Koçak, M. & Ünlü, M. (2013). Coğrafya öğretiminde probleme dayalı öğrenme yaklaşımının öğrenci performansı ve motivasyonu üzerine etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 526-543.
- Kurtdede-Fidan, N. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2(2), 1-18.
- Leming, J. S. (2008). Research and practice in moral and character education: loosely coupled phenomena. L. P. Nucci & D. Narvaez (Eds.), *Handbook of moral and character education* Inc (134-161). London ve New York: Routledge, Taylor ve Francis Group.
- Lickona, T. (1991). *Educating for Character: How school Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Battam.
- MEB. (2005). *İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım El Kitabı*. Ankara: MEB.
- MEB. (2010). *8 Eylül 2010 tarih ve 53 sayılı İlk Ders Genelgesi*.
- Özkan, M. & Arslantaş, H. İ. (2013). Etkili öğretmen özellikleri üzerine sıralama yöntemiyle bir ölçekleme çalışması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 311-330.
- Özüpekçe, S. (2014). *Ortaöğretim lise 1. sınıf coğrafya derslerinde bilgisayar destekli coğrafya öğretiminin öğrencilerin coğrafya dersine karşı tutum, başarı ve hatırd tutma düzeyine etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir).
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: PegemA.
- Şahin, T. & Katılmış, A. (2016). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının değerler eğitimi öz-yeterlilikleri. *Alan Araştırmaları Dergisi (ALEG)*, 2(1), 1-16.
- Şirin, A. (1983). *Gençlerin değerler sıralaması üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).

- Tan, Ş. (2009). Öğretim hedeflerinin belirlenmesi. Ş. Tan (Der.) *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (4.basım) (s.72-101). Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç B. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akdemi.
- Ünlü, M. (2016). Coğrafya ders kitaplarında hazırlık çalışmalarının temel özellikleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34, 1-8.
- Ünlü, M. & Yıldırım, S. (2016). CBS ile oluşturulmuş tematik haritaların kullanımının öğrencilerin başarısına etkisinin değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 77-95.
- Yalar, T. & Yanpar-Yelken, T. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 79-98.
- Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(1), 61-68.
- Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 21-29.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5.Basım). Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of Turkish class teachers: A phenomenological approach. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.
- Yıldırım, T. & Pınar, A. (2015). Coğrafya öğretiminde yansıtıcı düşünmeye dayalı öğretimin öğrenci başarısına ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 281-299.
- Yüksel, G. (2012). *İlköğretim öğretmenlerinin karakter eğitimi yetkinlik inançları ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir).
- Zaman, S., Siyamoğlu, S., Özgürbüz, İ.E. & Veisalov, E. (2016). Coğrafya öğretmenlerinin özel alan yeterliliklerine yönelik görüşleri (Trabzon örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 813-837.